

Leer en persoonlijkheidseigenschappen

Ik denk dat mijn leerling een onderpresteerder is, maar bij de leer- en persoonlijkheidseigenschappen blijkt niet dat de leerling hoogbegaafd is.

Bij onderpresterende leerlingen zien we vaker dat de leer- en persoonlijkheidseigenschappen die kenmerkend zijn voor hoogbegaafde leerlingen minder goed uit de verf komen dan bij goed presterende hoogbegaafde leerlingen. In bijna alle gevallen is het echter wél zo dat met name de leereigenschappen (links in de grafiek in het witte gedeelte) nog redelijk geprononceerd zichtbaar zijn.

Met behulp van het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid kunt u onderpresteren helaas nooit uitsluiten. U baseert zich immers op observaties die zich kenmerken door een zekere mate van subjectiviteit.

Wat u het beste kunt doen is het volgende:

- Bekijk of het scorepatroon aan de rechterkant van de grafiek (de persoonlijkheidseigenschappen) sterk afwijkt van het patroon aan de linkerzijde van de grafiek (de leereigenschappen).
- Kijk vervolgens of zich in het rechterdeel van de grafiek sterke fluctuaties aftekenen. Indien dit het geval is, gaat u kijken hoe de scores van de leerling zijn bij de factor prestatiemotivatie.
- Indien u waarneemt dat de scores op het cluster prestatiemotivatie onder de wenselijkheidgrens zijn, kunt u gedurende een periode van zes weken werken volgens een handelingsplan dat gericht is op onderpresteren.
- Indien u na zes weken geen verschil ziet optreden bij het gedrag en welbevinden van de leerling is dat het moment waarop u de afweging kunt maken om onderzoek te laten doen naar de capaciteiten van de leerling.
- Voor tips voor uw handelingsplan kunt u verdere informatie zoeken bij de handelingssuggesties met betrekking tot onderpresteren.

Mijn hoogbegaafde leerling houdt niet van het oplossen van moeilijke problemen. Hoe kan dat nou?

Veel hoogbegaafde leerlingen vinden het leuk om hun tanden te zetten in een complex probleem. Er zijn echter altijd uitzonderingen op deze regel te vinden. In de eerste plaats kan het zijn dat de leerling onvoldoende aangesproken wordt door de meer schoolse leerproblemen. Hoogbegaafde kinderen zijn weliswaar geïnteresseerd in leren, maar dat hoeft niet per definitie het schoolse leren te zijn. In de tweede plaats kan het zijn dat de leerling niet heeft geleerd dat er soms problemen of puzzels zijn waarvoor je écht moet doorzetten om tot een oplossing te komen. In dat geval is de desinteresse van de leerling vooral te wijten aan een gebrek aan ervaring met dergelijke leersituaties. De confrontatie met meer complexere problematiek werkt in dat geval beangstigend in plaats van stimulerend.

Om vast te stellen of uw observatie overeenkomt met de werkelijkheid is het goed om met de leerling een gesprekje te hebben over de dingen die hij graag zou willen leren. Tijdens dat gesprekje kunt u de leerling vragen eens aan u uit te leggen hoe hij dingen aanpakt die hij moeilijk vindt. Vervolgens kunt u kijken of het wellicht mogelijk is om de leerling te stimuleren moeilijkere dingen aan te pakken door hem te laten zien dat er verschillende manieren zijn om iets aan te pakken.

Als een kind zich bezig houdt met 'volwassen' problemen, is dat dan geen teken van sociaal zwak functioneren?

Dat een kind zich met zaken bezighoudt die zijn leeftijd feitelijk overstijgen is geen teken van sociale zwakte. Het geeft aan dat zijn cognitieve vermogens zodanig zijn ontwikkeld dat hij cognitief meer aankan dan andere kinderen. Daardoor zijn er echter wel een aantal risicofactoren die een rol kunnen gaan spelen bij het sociaal functioneren van de leerling. In de eerste plaats kan het zijn dat hij door deze wezenlijk andere en complexere belangstellingen minder eenvoudig aansluiting vindt bij andere kinderen. Zijn belangstellingen overstijgen dan immers hun bevattingsvermogen. In de tweede plaats kan het zijn dat een leerling cognitief wel verder is dan andere kinderen, maar vanuit emotioneel perspectief nog wel leeftijdsadequaaat denkt. In sommige gevallen kan dit tot gevolg hebben dat een leerling nadenkt over complexe en soms ook bedreigende zaken (zoals oorlog, atoombommem et cetera) en daarbij emoties heeft die passend zijn bij zijn leeftijd. Daardoor kunnen angsten ontstaan die hem belemmeren vrij te functioneren.

Het heeft geen zin om de leerling te belemmeren bij het nadenken over meer volwassen problemen. U kunt er echter wel ervoor zorgen dat de leerling een plek heeft om zich te uiten zodat de ouders en u zicht hebben op datgene wat hem bezighoudt. Op die manier kunnen gevoelens bespreekbaar worden gemaakt en teruggebracht worden tot redelijke proporties die passender zijn bij de emotionele ontwikkeling.

Wat heeft associatief denken te maken met hoogbegaafdheid?

Associatief denken is het mentaal snel kunnen schakelen tussen verschillende onderwerpen waarbij maar een kleine clue (aanwijzing) voldoende is voor een mens om de link tussen die onderwerpen te leggen. Bij hoogbegaafde mensen zien we dit vaker voorkomen omdat zij in staat zijn buiten reguliere kaders te denken, gedetailleerde waarnemers zijn en in staat zijn nieuwe kennis te laten aanhaken bij reeds bestaande kennisstructuren. Hoogbegaafde kinderen zijn zich er echter niet van bewust dat dit associatieve denken bij andere mensen minder ontwikkeld is. Daardoor vergeten ze wel eens denkstappen te verwoorden, waardoor hun inbreng in een gesprek (of bijvoorbeeld bij een opstel) voor anderen volkomen onbegrijpelijk kan zijn.

Dergelijke situaties kunnen bij sociale contacten tussen kinderen onderling spanningen opleveren. Het hoogbegaafde kind voelt zich niet begrepen (en wordt ook niet begrepen op dat moment) en het andere kind raakt geïrriteerd omdat het hoogbegaafde kind niet bij de 'les' lijkt te kunnen blijven. Dit geldt overigens ook voor ouders en leerkrachten.

Als leerkracht doet u er goed aan om iedere keer als het kind schakelt en u de schakeling niet begrijpt, even zélf gas terug te nemen en aan de leerling te vragen wat er in het voorgaande gezegd is waardoor hij deze gedachtesprong maakt. Zorg ervoor dat de leerling zich ervan bewust wordt dat het goed is om als introductie op zijn gespreksinbreng voor de tegenpartij duidelijk te maken waarop hij precies aanhaakt.

Hoe ga ik om met een leerling die onopvallende schoolprestaties levert?

Hoogbegaafde kinderen zijn in principe in staat om hoge schoolprestaties te leveren. Daarvoor moet echter wel aan een aantal voorwaarden worden voldaan.

- De leerstof moet passend zijn bij het niveau van de leerling.
Om dit te bereiken is doortoetsen van groot belang. Daarbij is niet alleen reguliere leerstof op niveau belangrijk, maar ook verrijkingsstof moet op het juiste niveau zijn. Kijk voor het aanbod van leerstof dus goed naar de behaalde resultaten op het doortoetsen.
- De leerling moet kunnen omgaan met eisen die aan het werk worden gesteld.
Veel hoogbegaafde leerlingen ervaren nauwelijks dat er eisen aan hun prestaties worden gesteld. Dit betreft zowel de inhoud van de te maken taak als de omvang van de te maken taak. Dat zullen ze dus moeten leren. De meeste leerlingen hebben hier, in het begin van een periode van compacten en verrijken, ook even moeite mee. Dat is voor hen vaak de eerste keer dat er eisen aan hun werk worden gesteld. Maak afspraken met de leerling over de eisen die u aan zijn werk gaat stellen. Geef de leerling inspraak als u die afspraken maakt.
- De leerlingen moeten over de vaardigheden (werk- en leerstrategieën) beschikken die nodig zijn om de opdracht tot een goed einde te brengen.
Omdat de meeste hoogbegaafde leerlingen nauwelijks enige strategie hoeven toe te passen als zij op hun eigen leerstofjaarniveau werken in plaats van op hun persoonlijke niveau, zien we vaak dat deze leerlingen bij het aanbod van verrijkingsonderwijs tijdelijk even moeite hebben met de nieuwe en moeilijkere taken.
- De leerkracht moet in staat zijn instructie en begeleiding te geven.
Aansluitend op het voorgaande betekent goed onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen dat zij net als alle andere leerlingen een instructie krijgen op de taak. De intensiteit van de instructie hangt af van de complexiteit van de taak en de behoefte van de leerling. Een taak mag echter nooit moeilijker zijn dan de mate van zelfstandigheid die de leerling heeft. Vervolgens heeft ook de hoogbegaafde leerling begeleiding nodig. Als de taken juist zijn, laten ze hem immers reiken naar de naastgelegen zone van ontwikkeling.
- De omgeving van de leerling moet differentiatie in het leerstofaanbod tussen leerling onderling als normaal ervaren. Indien het niet gebruikelijk is dat er voor sommige leerlingen een eigen takenpakket geldt, zal de hoogbegaafde leerling een sterke mate van aanpassing en behoefte aan aanpassing laten zien. In dat geval zal de leerling dus gedrag gaan vertonen waaruit op te maken valt dat hij het liefste hetzelfde werk wil doen als alle andere leerlingen in de klas. Om dit te doorbreken is het goed om de leerling in een klein

groepje andere leerlingen te plaatsen dat met vergelijkbare taken aan de slag te laten gaan.

- Het werk moet binnen een redelijke tijd nagekeken zijn. Als verrijkingswerk niet nagekeken wordt, zal het snel zijn aantrekkelijkheid verliezen. Spreek daarom met de leerling af binnen welke termijn hij zijn werk nagekeken terugkrijgt. De leerling mag u erop aanspreken als u de afgesproken termijn niet haalt.

Pas als aan deze voorwaarden is voldaan, zal de leerling langzamerhand van onopvallende schoolprestaties tot hoge schoolprestaties komen.

Voor meer informatie over dit onderwerp kunt u gebruikmaken van handelingssuggesties uit de clusters Onderpresteren, Werk- en leerstrategieën en Verrijkingsonderwijs.

De leerling lijkt geen speciale belangstellingen of hobby's te hebben. Past dat wel in het beeld van een hoogbegaafde leerling?

Hoogbegaafde kinderen ontwikkelen soms vroegtijdig een belangstelling voor specifieke onderwerpen. Sommige kinderen hebben ook al heel vroeg een echte hobby. Als dat niet het geval is, wil dat zeker niet zeggen dat de leerling niet hoogbegaafd is. Veelal blijkt dat de leerling dan een zodanig brede belangstelling heeft dat zijn interesses gewoon niet beperkt blijven tot één onderwerp. Deze kinderen weten vaak relatief veel over verschillende zaken.

In andere gevallen heeft sociale correctie door de omgeving ertoe geleid dat de leerling zijn belangstelling voor een bepaald onderwerp liever niet meer op school kenbaar maakt uit angst om daar door anderen mee gepest te worden. Zeker als de belangstelling van de leerling erg duidelijk buiten de belangstellingsfeer van zijn groeps- of leeftijdgenootjes ligt.

Als de leerling al wel een speciale belangstelling heeft, kunt u hem stimuleren een presentatie over het onderwerp te verzorgen, bijvoorbeeld op een moment dat dit goed past binnen uw lessen wereldoriëntatie of het zaakvak onderwijs. Soms vinden leerlingen het leuk om in het kader van deze lessen een kleine tentoonstellingstafel in te richten of er gewoon in de kring iets over te vertellen. Voor leerlingen in groep 1-2 geldt dan wel dat u de leerling van tevoren moet helpen de presentatie voor te bereiden. Dat kan door hem tijdens het werken met materialen gelegenheid te geven een praatpapier of een plaatjesvel samen te stellen. Zo heeft de leerling een steuntje om iets over zijn hobby te vertellen en krijgt u zicht op wat hem bezighoudt.

De leerling vindt het moeilijk om nieuwe kennis toe te passen. Wat kan ik doen?

Deze vraag sluit ook aan bij vraag 33 van de vragenlijst voor ouders en leerkrachten.

Op school gaat het niet alleen om het verwerven van nieuwe kennis, maar ook om het kunnen toepassen van nieuwe kennis. Over het algemeen zien we dat hoogbegaafde kinderen prima tot beide aspecten in staat zijn. Er zijn alleen situaties denkbaar waarbij de leerling wel nieuwe kennis lijkt te verwerven maar niet in staat is om die om te zetten in passend handelen. In dat geval is het belangrijk om na te gaan of de leerling wel over goede werkstrategieën beschikt om ook tot handelen te kunnen overgaan. In een aantal gevallen blijkt de leerling het ontwikkelen van handige werkstrategieën nog niet nodig gehad te hebben om zich op school te redden. Het stimuleren van deze strategieën is dan de aangewezen weg. Er zijn echter ook kinderen die gewoon van nature op het 'denkende' vlak wat sterker zijn dan op het handelende vlak. Tot slot zijn er ook kinderen die in het handelen belemmerd worden doordat een nog niet onderkende leer- of persoonlijkheidsstoornis ruis op de lijn veroorzaakt.

- Stel eerst vast of de leerling over goede strategieën beschikt.
- Als dit niet het geval is, kunt u deze gaan aanbieden.
- Als dat te weinig resultaat oplevert, kunt u overgaan op extern onderzoek om de oorzaak van het probleem vast te laten stellen.

De leerling past nauwelijks eerder verworven kennis en/of vaardigheden toe in nieuwe leersituaties. Hoe kan ik dit stimuleren?

Hoogbegaafde kinderen zijn in principe in staat om een mentaal netwerk te bouwen waarbij zij in nieuwe leersituaties goed kunnen aanhaken bij reeds eerder verworven kennis uit dit 'mentale' netwerk. Veel kinderen doen dit min of meer van nature. U legt bijvoorbeeld iets 'nieuws' uit aan de groep en juist deze leerling legt dan openlijk het verband tussen uw 'nieuwe aanbod' en een eerdere opdracht. Als een leerling dit niet uit zichzelf doet, betekent dit vaak niet dat hij dit niet zou kunnen, maar eerder dat hij even op het goede spoor gezet moet worden. Het werken volgens het TASC-model is daarvoor een goede strategie.

Het TASC-model is een specifieke werk- en leerstrategie die bestaat uit acht stappen.

- Stap 1: het verkennen van het onderwerp (wat weten we er al van?);
- Stap 2: het identificeren van de taak (wat moeten we precies doen?);
- Stap 3: het verkennen van de mogelijkheden (op welke manieren kunnen we dit doen?);
- Stap 4: het kiezen van de handigste strategie (hoe gaan we het uiteindelijk aanpakken?);
- Stap 5: werk in uitvoering;
- Stap 6: evaluatie van de resultaten (wat heb ik gedaan om tot dit resultaat te komen?);
- Stap 7: delen met de groep (uitwisselen van resultaten en ervaringen);
- Stap 8: wat hebben we ervan geleerd (koppelen van eerder verworven en nieuwe kennis en vaardigheden).

Voor wie meer wil weten over deze strategie:

Belle Wallace (2002). *Teaching thinking skills across the primary curriculum. An approach for all abilities*. Londen: David Fulton Publishers.

De leerling toont zich niet als doorzetter.

Of een kind zijn natuurlijk doorzettingsvermogen blijft tonen, heeft met meerdere aspecten te maken.

In de eerste plaats moet het kind geleerd hebben dat doorzetting leidt tot een intrinsieke beloning van de taak: tot beheersing komen. Het kind moet dus succeservaringen hebben opgedaan in situaties waarbij doorzettingsvermogen gevraagd werd.

In de tweede plaats moet de leerling geconfronteerd worden met situaties waarbij doorzetting vereist wordt. Het niveau van aangeboden taken moet dus passend zijn bij zijn vermogens.

In de derde plaats moet de leerling over een stevig zelfbeeld beschikken voordat hij tot het tonen van doorzettingsvermogen in staat is.

In de vierde plaats speelt een belangrijke maatschappelijke tendens een rol. Leren moet 'leuk zijn'. Het onaangename van leren is echter dat het proces als zodanig eigenlijk helemaal niet zo leuk is: je bent immers steeds bezig met iets wat je nog niet kunt. Pas als je tegen een taak bent opgewassen, vind je hem ook leuk om te doen. Voor veel hoogbegaafde kinderen is het moeilijk te verteren als ze voor het eerst iets moeten doen waarin ze niet meteen succesvol zijn. Op dat moment zijn ze al snel geneigd de taak als 'niet leuk' te bestempelen en af te haken.

Bij leerlingen die geneigd zijn tot onderpresteren kunnen alle bovenstaande factoren een rol spelen. Meer informatie over omgaan met onderpresteerders vindt u bij de handelingssuggesties over onderpresteren.

De leerling toont zich analytisch minder sterk. Wat kan ik daaraan doen?

Bij jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong toont hun vermogen tot analytisch denken zich veelal in het al op jonge leeftijd kunnen maken van moeilijke puzzels. Bij oudere leerlingen zie je dat ze in staat zijn om complexe gehelen te ontrafelen en zo de verschillende aspecten ervan nader te bekijken. Als kinderen zich daar minder sterk in tonen, kan dat zijn omdat ze moeite hebben om grotere gehelen te overzien, bijvoorbeeld omdat ze sterk op het detail gericht zijn. Het kan echter ook zijn dat de taak die de leerling voorgelegd krijgt niet complex genoeg is, waardoor er voor de leerling geen noodzaak bestaat tot het overgaan op het maken van een analyse.

In de eerste plaats kunt u beginnen de leerling hardop zijn taak te laten identificeren. Vervolgens kunt u de leerling vragen zijn strategie te verwoorden. Als blijkt dat het overzicht behouden over grotere gehelen nog wat moeite kost, kijk dan bij de handelingssuggesties over werk- en leerstrategieën hoe u daarmee het beste kunt omgaan. Als blijkt dat de taak gewoon te eenvoudig was, zorg dan dat u op basis van een goede niveaubepaling een taak kunt aanbieden die een (leer)inspanning van de leerling vraagt.

De leerling kiest vooral voor gebaande wegen bij het zoeken naar oplossingen. Bij hoogbegaafde kinderen verwacht ik dat niet. Wat kan ik doen?

Hoogbegaafde kinderen komen over het algemeen met originele oplossingen en uitspraken waaruit blijkt dat zij in staat zijn om buiten de reguliere kaders te denken. In het reguliere onderwijs zien we echter dat het merendeel van de taken die leerlingen krijgen reproductief van aard is en dat er nauwelijks een beroep gedaan wordt op hun creatieve denkvermogen. Sterker nog, bij reproductieve taken leidt creatief denken eigenlijk altijd tot de verkeerde oplossing. Als leerlingen maar vaak genoeg geconfronteerd zijn met situaties waarin hun eigen oplossing fout was, zullen ze dit vermogen steeds minder tonen. U kunt de leerling uitdagen tot creërend denken door hem voor open leersituaties te plaatsen waarbij u hem een taak en een doel stelt die via verschillende wegen bereikt kunnen worden. Stel bij het beoordelen van het resultaat uw eindoordeel uit totdat de leerling de kans heeft gehad om te vertellen hoe hij de taak heeft geïnterpreteerd en waarom hij meent op deze manier tot een goede oplossing te zijn gekomen. Verder helpt het als u tijdens het proces waarin de leerling met de taak bezig is niet zozeer sturend optreedt (door bijvoorbeeld rechtstreeks in te grijpen) maar coachend door de leerling steeds met een volgend probleem te confronteren en hem te bevragen over de mogelijke benaderingswijzen.

De leerling lijkt een minder sterk ontwikkeld geheugen te hebben.

Over het algemeen beschikken hoogbegaafde kinderen juist over een zeer sterke geheugenfunctie. Als u dit niet of nauwelijks waarneemt, kunnen er verschillende zaken een rol spelen. Zo kan het zijn dat u de kracht van het geheugen niet herkent omdat er nog nauwelijks iets van het geheugen gevraagd wordt. Het kan ook zijn dat de leerling zich dingen minder goed herinnert omdat hij geen leerinspanning heeft geleverd óm zich zaken te kunnen herinneren. Dit komt onder andere voor bij het memoriseren van topografie, woordjes in vreemde talen en overige opdrachten die vooral reproductief zijn. In die situaties zult u zien dat de leerling plotseling wel over een goed geheugen beschikt als het onderwerp of de taakaanpak zijn belangstelling hebben gewekt. In dat geval kunt u eenvoudig afspraken maken over hoe u en de leerling omgaan met opdrachten waarbij memoriseren een rol speelt. Tot slot zou het mogelijk kunnen zijn dat de leerling niet alleen hoogbegaafd is, maar tevens gehinderd wordt door een leerstoornis. Er zijn diverse leerproblemen waarbij de leerling een warrige, soms chaotische indruk kan maken en 'vergeetachtig' gedrag vertoont.

Probeer eerst onderscheid te maken tussen de verschillende mogelijkheden voordat u de leerling op dit punt gaat begeleiden.

- Stap 1: moet de leerling daadwerkelijk een beroep doen op zijn geheugen?
- Stap 2: was de taak passend bij het niveau van de leerling?
- Stap 3: heeft de leerling wel een inspanning geleverd om zich de stof eigen te maken?
- Stap 4: uitsluiten van mogelijke leerstoornissen.
- Stap 5: bepalen van uw strategie (geheugenspelletjes, geheugensteuntjes).

Geheugenspelletjes zijn divers en leuk voor een grote groep leerlingen om aan mee te doen. U kunt denken aan verschijn/verdwijnspeletjes, maar ook aan een spel als Memory.

Geheugensteuntjes dienen ervoor de leerling gedurende een beperkte tijd te ondersteunen zaken te onthouden. U kunt daarbij denken aan een tafelkaart bij het memoriseren van de tafels, een werkkaart voor het vastleggen van een gewenste werkvolgorde en het invoeren van 'checkpunten' waarbij u de leerling tussentijds helpt herinneren aan zijn verplichtingen.

De leerling lijkt niet in staat grote denk- en leerstappen te maken.

Als het aankomt op het kunnen maken van grotere denk- en leerstappen moet eerst duidelijk gesteld worden dat het hoge leertempo van hoogbegaafde kinderen zich niet altijd uit in een even hoog werktempo. Het maken van grote denk- en leerstappen uit zich eerder in het eenvoudig kunnen overslaan van verschillende tussenstappen bij de leerstof. De leerling heeft daarbij minder oefening nodig dan andere leerlingen om tot een vergelijkbaar of zelfs hoger beheersingsniveau te komen.

Als u de indruk heeft dat dit juist een probleem voor de leerling is, dient u zich het volgende af te vragen:

- Is de taak werkelijk moeilijk genoeg? Bij taken die te eenvoudig zijn, kan de leerling blijven steken doordat hij te veel achter de opgave zoekt.
- Heeft de leerling wel een duidelijk beeld van de werkelijke taak?
- Is mijn instructie voldoende duidelijk geweest? De leerling is dan wel slim, maar dat betekent niet dat hij nieuwe dingen niet hoeft te leren en daar geen uitleg bij nodig heeft. De leerling kan vaak echter wel met minder uitleg toe.
- Heb ik de leerling al werkelijk eerder in situaties gebracht waarbij er grotere denkstappen gevraagd werden, bijvoorbeeld door het compacten van de leerstof? Als dat nog niet eerder het geval is geweest, zult u hem de eerste periode even op gang moeten helpen.

In veel gevallen helpt het als u de leerling hardop laat verwoorden hoe hij de taak aanpakt. U krijgt dan snel zicht op de aard van het probleem en kunt daar veelal eenvoudig op inspelen.

Ik zie niet dat de leerling contact met oudere kinderen zoekt.

Hoogbegaafde kinderen kunnen alleen contact zoeken met oudere kinderen als zij daar ook werkelijk toe in de gelegenheid zijn. Op scholen waar vooral met een leerstofjaarklassensysteem gewerkt wordt, is het zoeken van contact met oudere leerlingen niet alleen minder mogelijk, maar ook minder gebruikelijk. Veelal krijgt u vanuit de informatie van de ouders een duidelijker beeld of de leerling liever met oudere kinderen optrekt.

De leerling lijkt weinig relaties te zien en verbanden te leggen tussen zaken.

Dit punt lijkt min of meer op de vraag wat er gedaan kan worden als de leerling nauwelijks verbanden legt tussen bestaande kennis en nieuw te leren vaardigheden (item 15 op de vragenlijst voor ouders en leerkracht). Aanvullend hierop kan gesteld worden dat hoogbegaafde kinderen veelal verbanden leggen die wat meer ongebruikelijk zijn, waardoor het zou kunnen dat de leerling deze relaties wel degelijk ziet maar dat die voor ons wat minder zichtbaar zijn of minder logisch overkomen. Dat heeft over het algemeen te maken met hun grote vermogen tot associatief denken en hun vermogen om daarbij buiten de reguliere kaders om te denken.

Probeer door steeds open vragen aan de leerling te stellen na te gaan of de leerling werkelijk geen verbanden legt, of alleen minder zichtbare verbanden legt. Daardoor wordt een en ander niet alleen voor uzelf duidelijk, maar krijgt de leerling ook meer zicht op zijn eigen denkprocessen en gaat na verloop van tijd het leggen van verbanden wat eenvoudiger.

De leerling is wel erg snel tevreden met een antwoord.

Meestal willen hoogbegaafde kinderen graag het naadje van de kous weten en blijven zij doorvragen totdat hun behoefte aan kennis en informatie bevredigd is. In de schoolse situatie kan het echter zo zijn dat het socialisatieproces van de leerling ertoe geleid heeft dat dit minder is geworden, bijvoorbeeld doordat de leerling ervaren heeft dat hij door steeds maar door te vragen als minder populair gezien wordt. Doorvragen kan door zowel leerkracht als medeleerlingen ervaren worden als de aandacht naar zich toe willen trekken, en dat gedrag wordt sociaal minder gewaardeerd. Het sterke vermogen tot aanpassing heeft er dan toe geleid dat de leerling zich snel tevreden toont met een antwoord. Wanneer deze zelfde leerling in een een-op-eensituatie terechtkomt waarin hij zich minder geobserveerd waant door anderen, zal hij wel vaak een diepgaande belangstelling tonen. Ditzelfde geldt voor situaties waarin de aangeboden stof of het aangeboden onderwerp voor de leerling tot de verbeelding spreekt.

De leerling houdt zich met vergelijkbare zaken bezig als leeftijdgenoten. Klopt dat wel met het beeld dat hoogbegaafde kinderen laten zien?

Hoogbegaafde kinderen willen inderdaad nog wel eens wat meer bijzondere belangstellingen ontwikkelen of belangstellingen tonen die eerder passend zijn bij oudere kinderen. Maar omdat hoogbegaafde kinderen in principe goed in staat zijn tot sociale aanpassing, kan het zijn dat het kind er belang bij heeft zich in de schoolse situatie vooral zo onopvallend mogelijk te gedragen. Vanuit dat perspectief is het begrijpelijk dat het op school vooral dezelfde belangstellingen toont als leeftijdgenootjes. Daarbij zijn er twee mogelijkheden. Óf de leerling weet precies genoeg om zich sociaal te kunnen handhaven, óf de leerling vindt het onderwerp uiteindelijk toch zo leuk dat hij weliswaar een vergelijkbaar onderwerp kiest als de andere kinderen maar er dan gewoon wel heel erg veel meer over weet.

De leerling lijkt maar in weinig zaken geïnteresseerd. Beschikken hoogbegaafde kinderen juist niet altijd over een brede interesse?

Het klopt dat veel hoogbegaafde kinderen beschikken over een brede algemene interesse. We zien echter vaak dat ze zich gedurende een bepaalde periode soms heel sterk voor juist maar één heel specifiek onderwerp kunnen interesseren. Tijdens zo'n periode verwerven zij in een hoog tempo de kennis over het onderwerp. Het lijkt dan alsof niets anders hun belangstelling meer kan wekken. Het tegendeel is echter waar. In normale situaties komt er na verloop van tijd altijd een nieuw onderwerp dat hun aandacht zal vragen. Soms zijn ze dan in staat deze nieuwe belangstelling parallel aan de eerdere belangstelling te ontwikkelen. Soms wordt het onderwerp van hun interesse dan gewoon ingeruild.

Als een leerling zich gedurende langere tijd extensief in een onderwerp verdiept en voor niets anders belangstelling lijkt te hebben, kunt u beginnen zijn aandacht te volgen. Vervolgens kunt u beoordelen hoe de leerling met deze belangstelling omgaat. Is er sprake van bijvoorbeeld een stoornis in het autismspectrum, dan zult u kwalitatief wezenlijk ander gedrag bij de leerling gaan zien. Deze leerling heeft werkelijk geen ruimte meer voor andere onderwerpen, ideeën en andermans mening. Als de belangstelling lijkt uit te groeien tot een obsessie en de leerling er ook als zodanig mee omgaat, kan verder onderzoek wellicht verstandig zijn.

De leerling lijkt verbaal niet vaardiger dan zijn leeftijdgenoten.

Over het algemeen zijn hoogbegaafde kinderen verbaal zeer vaardig, in veel gevallen zijn zij ook vaardiger dan hun leeftijdgenootjes op dit gebied. Hoogbegaafde kinderen hebben vaak ook een grotere woordenschat. Zij kunnen daarbij gebruikmaken van moeilijke woorden en complexe begrippen. Nu kan het zo zijn dat de leerling in het verleden ervaren heeft dat andere kinderen hem niet begrepen als hij zich op zijn eigen niveau uitte en daarom zijn manier van praten aangepast heeft. Maar het kan net zozeer zijn dat de leerling verbaal zich leeftijdsadequaat ontwikkeld.

De leerling komt niet in verzet tegen regels en tradities.

De verbale vaardigheid, sterke leiderschapskwaliteiten en het grote doorzettingsvermogen kunnen er in combinatie met elkaar toe leiden dat de leerling een autoriteitsconflict ontwikkelt. Het gevolg is dat de leerling snel in verzet komt tegen hem opgelegde regels en tradities. Maar daar moet het kind dan ook de persoonlijkheid naar hebben. Niet ieder mens is extrovert en uit zijn verzet openlijk en niet ieder mens heeft steeds de behoefte om over alles in discussie te gaan. Daarbij kan een kind alleen in discussie treden als hij zich zeker van zijn zaak en van zichzelf voelt. Leerlingen met een minder stevig zelfbeeld zouden daarom wel eens meer gezagsgetrouw kunnen handelen.

Het feit dat de leerling zich eenvoudig voegt naar regels en tradities is natuurlijk geen probleem, mits zowel het kind als de omgeving zich daar prettig bij voelt.

De leerling valt niet op door een origineel gevoel voor humor. Hoe komt dat?

Hoogbegaafde kinderen zijn in staat te spelen met taal. Daarbij zijn het gedetailleerde waarnemers. Zo kan het zijn dat zij de humor inzien van zaken waar die anderen ontgaat. In de praktijk blijkt echter dat zij al op jonge leeftijd ervaren dat hun gevoel voor humor niet altijd begrepen of gewaardeerd wordt. Leerlingen die heel sterk gesocialiseerd zijn, zullen dus wat minder snel een bijzonder gevoel voor humor laten zien.

De leerling heeft er geen problemen mee als gestelde doelen niet gehaald worden. Betekent dit dat de leerling geen doorzetter is of niet perfectionistisch is?

Als een leerling flexibel kan omgaan met het moment dat hij gestelde doelen niet haalt, hoeft dit geenszins te betekenen dat hij geen doorzetter is of niet perfectionistisch is. Het kan ook gewoon een heel gunstig teken zijn van geleerd hebben te zoeken naar een gezond evenwicht tussen inspanning en resultaat. Zolang de leerling wel blijft streven naar het best mogelijke of naar het hoogst haalbare is er helemaal niets aan de hand.

De leerling lijkt maar een beperkt ontwikkelde algemene kennis te hebben. Beschikken hoogbegaafde kinderen juist niet altijd over een brede algemene kennis?

Deze vraag sluit ook aan bij vraag 47 op de vragenlijst voor ouders en leerkrachten.

Het klopt dat veel hoogbegaafde kinderen beschikken over een brede algemene interesse/kennis. We zien echter vaak dat ze zich gedurende een bepaalde periode soms heel sterk voor juist maar één heel specifiek onderwerp kunnen interesseren. Tijdens zo'n periode verwerven ze in een hoog tempo de kennis over het onderwerp. Het lijkt dan alsof niets anders hun belangstelling meer kan wekken. Het tegendeel is echter waar. In normale situaties komt er na verloop van tijd altijd weer een nieuw onderwerp dat hun aandacht zal vragen. Soms zijn ze dan in staat deze nieuwe belangstelling parallel aan de eerdere belangstelling te ontwikkelen. Soms wordt het onderwerp van hun interesse gewoon ingeruild.

Indien een leerling zich gedurende langere tijd extensief in een onderwerp verdiept en voor niets anders belangstelling lijkt te hebben, kunt u beginnen zijn aandacht te volgen. Vervolgens kunt u beoordelen hoe de leerling met deze belangstelling omgaat. Is er sprake van bijvoorbeeld een stoornis in het autismespectrum, dan zult u kwalitatief wezenlijk ander gedrag bij de leerling gaan zien. Deze leerling heeft werkelijk geen ruimte meer voor andere onderwerpen, ideeën en andermans mening. Als de belangstelling lijkt uit te groeien tot een obsessie en de leerling er ook als zodanig mee omgaat, kan verder onderzoek wellicht verstandig zijn.

Bij heel jonge kinderen zien we dat de algemene kennis, veel meer dan bij kinderen die inmiddels kunnen lezen, in sterke mate afhankelijk is van de manier waarop er in de thuissituatie met het kind wordt omgegaan. Als in het gezin kennis eenvoudig toegankelijk is, bijvoorbeeld in de vorm van televisiekijken, bibliotheekbezoek, computerspelletjes en ouders die gericht zijn op het gezamenlijk ondernemen van educatieve uitjes, ontwikkelen kinderen sowieso een bredere algemene kennis dan wanneer dit niet het geval is. Vaak zien we dat in gevallen waarbij deze kennis niet zomaar voor het oprapen ligt, de leerling zich vanaf het moment dat hij naar school gaat snel nieuwe kennis op heel diverse gebieden gaat eigen maken.

De leerling is dan misschien wel hoogbegaafd, maar ik moet de dingen toch nog wel erg vaak aan hem uitleggen.

Hoogbegaafde kinderen zijn veelal snel van begrip. Dat maakt dat ze in principe na een korte instructie al in staat zullen zijn om nieuwe dingen goed op te pakken. In de praktijk zien we echter dat van hoogbegaafde kinderen verwacht wordt dat ze de dingen ook zonder uitleg al begrijpen of er zonder begeleiding ook wel uitkomen. Dat is natuurlijk alleen maar zo als de leerling een taak aangeboden krijgt die hij al beheerst. Iedere leerling die wordt uitgedaagd om te reiken naar de naastgelegen zone van ontwikkeling heeft daar ondersteuning bij nodig. De mate en de vorm waarin dat vereist wordt, kan echter verschillen per kind. Vaak is het een goede suggestie om de leerling eerst de taak te laten bekijken, vervolgens de taak te laten verwoorden en hem dan te vragen welke aspecten nog niet helemaal duidelijk zijn. Op die manier kunt u snel nagaan of de leerling wel eenzelfde taakinterpretatie heeft als u.

In een aantal gevallen is het vragen om meerdere keren uitleg ook een vorm van onzekerheid (zie handelingssuggesties over faalangst) of een vorm van aandacht vragen als signaal van onbehagen. Door de hierboven beschreven benadering te gebruiken kunt u relatief snel bepalen waar het probleem zit.

De leerling vindt het moeilijk om nieuwe kennis toe te passen

Hoogbegaafde kinderen zijn over het algemeen goed in staat om nieuw verworven kennis toe te passen. Ze leggen daarbij veelal verbanden tussen reeds bestaande kennis en de nieuw aangeboden stof. Het kan echter zo zijn dat de leerling de kennis die u heeft aangeboden als zodanig wel begrijpt, maar over onvoldoende vaardigheden beschikt om deze kennis effectief toe te passen in de praktijk. In dat geval is het belangrijk om goede werk- en leerstrategieën aan te bieden. Het kan ook zo zijn dat de leerling een van nature iets lager werktempo heeft, waardoor het lijkt of de leerling moeite heeft met het toepassen van nieuwe kennis. In dat geval kun u samen met de leerling bekijken op welke manier het werktempo opgevoerd kan worden.

Tot slot moet u bedenken dat ook hoogbegaafde kinderen tijd nodig hebben om zich nieuwe kennis eigen te maken. Het feit dat u te maken heeft met een slimme leerling betekent niet dat de leerling ook bij alle nieuw aangeboden stof in een keer een hoog beheersingsresultaat zal tonen. Juist als de stof moeilijk is, zal de leerling moeten reiken naar de naastgelegen zone van ontwikkeling, en om die te bereiken is zowel oefening als tijd nodig.

De leerling is een oppervlakkige waarnemer en toont weinig oog voor detail.

Hoewel de meeste hoogbegaafde leerlingen zeer scherpe waarnemers zijn, kan het zo zijn dat deze leerling meer gericht is op het overzien van grotere gehelen en structuren. Leerlingen die zo zijn ingesteld, zien de details wel, maar vinden die soms wat minder vermeldenswaardig.

Toch is het goed de leerling erop te wijzen dat het belangrijk is onderscheid te maken tussen grote gehelen en details omdat dit straks bij het maken van meer complexere taken van hem gevraagd kan worden. Vanuit dat perspectief kunnen simpele waarnemingsspelletjes zoals 'Zoek de verschillen' en 'Waar is Wally' goed en aantrekkelijk oefenmateriaal zijn.